

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАПЕЛАНІВ У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ

SPECIFIC ISSUES OF THE FUNCTIONING OF THE LEGISLATION OF UKRAINE ON SOCIAL SECURITY OF CHAPLAINS IN PENITENTIAL INSTITUTIONS

Співак В.О., аспірантка

*Академія праці, соціальних відносин та туризму,
заступник директора департаменту економіки та інвестицій –
начальник управління стратегічного розвитку,
депутат*

Полтавська міська рада

У статті автор надає обґрунтування необхідності закріплення капеланства в пенітенціарній системі на законодавчому рівні, а також аналізує законодавчі положення та ініціативи щодо запровадження душпастирської опіки в місцях обмеження свободи. В даній статті проведено науковий аналіз законодавства України у сфері правового регулювання діяльності пенітенціарних капеланів та надані рекомендації з огляду його синхронізації із світовими стандартами у сфері душпастирської опіки в пенітенціарних установах.

В даному науковому дослідженні автор підкреслює, що наразі пенітенціарне капеланство не має необхідного правового регулювання для повноцінного функціонування та розвитку, що відбувається зараз виключно за ініціативи церков та релігійних організацій на волонтерських засадах, потребуючи належної правової регламентації зі сторони держави.

Автором надано пропозиції розробки необхідної нормативно-правової, інформаційної, навчально-методичної, наукової з удосконалення комплексу законодавчих актів задля задоволення релігійних потреб ув'язнених і засуджених та людей що працюють у пенітенціарних установах, згідно з міжнародними стандартами у цій сфері та організаційно-методичної бази задля впровадження на державному рівні інституту капеланства в пенітенціарній сфері. Поява штатного капелана в пенітенціарних установах надасть духовенству соціальні, трудові гарантії та забезпечить духовні й релігійні права ув'язнених, що перебувають в умовах обмеження волі на території територіальної громади.

Створення системи спеціальної підготовки капеланських кадрів для задоволення духовних потреб населення та впровадження профільного закону, що регулює діяльність капеланів в пенітенціарній системі є бажаним результатом реалізації ідей автора.

Ключові слова: капелан, релігійні організації, пенітенціарні установи, душпастирство, душпастирська опіка.

The author provides a justification for the necessity of consolidating the chaplaincy in the penitentiary system at the legislative level, as well as analyzes the legislative provisions and initiatives for the introduction of pastoral care in cases of freedom restriction. The article provides a scientific analysis of Ukrainian legislation in the field of legal regulation of penitentiary chaplains and provides recommendations for its synchronization with the world standards within pastoral care in penitentiary institutions.

In the research, the author emphasizes that currently the penitentiary chaplaincy does not have the necessary legal regulation for the full functioning and development. Now it is provided solely on the initiative of churches and religious organizations on a voluntary basis, which requires proper legal regulation by the state.

The author provides proposals for the development of the necessary legal, information, educational and methodological, scientific base to improve the set of legislative acts to meet the religious needs of prisoners, convicts and people working in penitentiary institutions, in accordance with international standards in this area as well as organizational and methodological framework for the introduction of the institution of chaplaincy in the penitentiary sphere. The appearance of a full-time chaplain in penitentiary institutions will provide the clergy with social and labor guarantees and ensure the spiritual and religious rights of prisoners who are in conditions of freedom restrictions within territorial community.

The creation of a system of special training of chaplains to meet the spiritual needs of the population and the implementation of the relevant law which regulates the activities of chaplains in the penitentiary system is a desirable result of the author's ideas.

Key words: chaplain, religious organizations, penitentiaries, pastoral care.

Постановка проблеми. Удосконалення системи органів виконання покарань в Україні, надання їхній діяльності гуманістичного змісту є одним із актуальних завдань сучасного розвитку держави. Лише розвинута пенітенціарна служба, що відповідає моральним ідеалам ХХІ ст., здатна засвідчити рівень розвитку суспільства, забезпечити повноправне членство в Європейському Союзі. Саме тому вивчення й переосмислення досвіду європейських країн щодо діяльності капеланів для пенітенціарної системи України є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання діяльності капеланів іноді ставали предметом дослідження українських науковців. Особливостям церковного служіння у військах, або лікарнях присвятили свої праці К. Ю. Пантелей, О. В. Сокальська, Н. І. Мозоль, О. В. Пахомов та інші науковці. Водночас, специфіка служіння священників у місцях позбавлення волі досі не була предметом окремих наукових досліджень.

Формулювання мети і цілей дослідження. Напрямувати стратегію розвитку практики душпастирської опіки в установах попереднього ув'язнення та в установах виконання кримінальних покарань в Україні. Ство-

рити дорожню карту, завдяки виконанню якій діяльність капеланів в пенітенціарній системі буде належним чином забезпечена профільним законом, підзаконними актами, відповідатиме світовим стандартам та забезпечить соціальний захист духовенства.

Виклад основного матеріалу. Проблеми діяльності церкви періодично опиняються в об'єкті увазі органів влади. У зв'язку з пандемією Covid-2019 час перебування капеланів в пенітенціарних установах обмежено, що перешкоджає задоволенню духовних потреб ув'язнених на проведення релігійних обрядів та спілкування з духовним наставником. Заступник начальника Державного департаменту Петро Тітовець зазначив: «Існуючі обмеження є виконанням відповідного розпорядження Кабінету Міністрів України. Але існує необхідність діалогу, тому позиція Душпастирської ради є важливим чинником для прийняття подальших зважених рішень, враховуючи ситуацію з пандемією» [1]. Окрім того, зі слів керівника відділу Курії Української Греко-Католицької Церкви з душпастирства у пенітенціарній системі України Костянтина Пантелея: «Введення нової штатної одиниці капелана та надання доступу волонтерів до пенітенціарних установ, врегулювало б цю проблему». Зі слів Голови Душпастирської ради

при Міністерстві юстиції Віктора Яценко криза організації душпастирського служіння, яка виникла через введення обмежувальних протиепідемічних заходів у зв'язку із запобіганням поширенню в установах виконання покарань гострої респіраторної інфекції COVID-19, спонукала до необхідності розробки рекомендацій щодо здійснення капеланського служіння в кримінально-виконавчих установах у часі карантину та після нього [2]. Оскільки пастирська опіка в умовах ув'язнення носить персональний характер, існує потреба уможливити доступ капеланів для уділення Святих Таїнств, зберігаючи усі застереження, пов'язані з правилами карантину.

З метою аналізу поглядів працівників пенітенціарних установ та засуджених на проблему тюремного капеланства проведено анкетування 459 православних засуджених та 213 працівників соціально-психологічної служби з різних регіонів України. Серед форм духовної роботи опитані православні засуджені зазначили богослужіння (95 %), хоча 87 % опитаних вказали на необхідність проведення з ними також духовних бесід катехизаторського характеру. Більшість (69 %) православних засуджених вважають, що адміністрація установи приділяє достатньо уваги задоволенню їхніх релігійних потреб. Серед побажань засуджених щодо покращення духовної роботи в їхній установі головним є збільшити частоту відвідувань церковними представниками (83 %). Серед проблем реалізації права на релігійну діяльність більшість православних засуджених зазначили: неможливість причащатися у зв'язку із заборонаю вина (35 %), відзначати релігійні свята, які припадають на робочі дні (23 %), дотримуватися посту у зв'язку з харчуванням в їдальні (21 %), мати вільний доступ до храму (33 %), нерегулярність богослужінь (19 %), нестача духовної літератури (15 %), постійний шум та неможливість усамітнення для молитви (17%) [3, с. 134].

В той час коли капеланам, які зараз на добровільних засадах здійснюють служіння в місцях позбавлення волі, заборонено проносити навіть 50 мл вина для релігійних обрядів (причастя), наприкінці грудня 2022 року в полтавському СІЗО вилучити з камери 6 полімерних пляшок із запахом алкогольних напоїв. Під час розпиття алкоголю в камері між ув'язненими стався конфлікт, в результаті якого один чоловік вбив іншого [5].

Відповідно до ст. 9 Конвенції про захист прав людини та основних свобод Ради Європи від 4 листопада 1950 р. проголошує: «1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно [6].

Капеланство у пенітенціарній сфері потребує унормування профільним Законом та необхідними підзаконними актами, оскільки й досі на практиці пенітенціарне капеланство залишається нереалізованим ресурсом української правової системи.

Евангеліє від Матвія містить розповідь про те як Ісус Христос прийшовши на нашу грішну землю, був несправедливо запероторений за ґрати та промовляв: «Бо я голодував, і ви нагодували Мене; знемагав від спраги, і ви напоїли Мене; чужинцем був, і ви прийняли Мене; був нагим, і ви зодягнули Мене; був хворим, і ви піклувалися Мною; у в'язниці був, і ви відвідали Мене... По правді кажу вам: так, як ви вчинили це одному з цих братів Моїх менших, то так ви вчинили Мені!». Ісус Христос будучи невинним і став в'язнем, не маючи гріхів прийняв розп'яття, щоб спасти нас. Мільйони християн по всьому світу слідують заповідям Божим, щоб мати Життя Вічне.

«Страх, що його спричинили прогрішення та очікування мук, – нечистий, бо породжений усвідомленням свого переступу і він минутий, адже відходить разом із

відпущенням гріха через покаєння» – заповідав преподобний Максим Сповідник. Правопорушник потрапляючи в місця обмеження свободи почувається самотньо, розбито і на жаль часто закінчує життя самогубством. Зарадити відчаю може лише Господь та капелан, що «проведе за руку» грішника до Творця. Пророк Давид у своєму Псалмі 68.7 згадував: «Бог витягує в'язнів з кайданів, а непокірні залишаються у спекотній пустелі».

Термін «Пенітенціарний» походить від латинського слова «penitentia» та перекладається як – каяття [7, с. 122]. Покарання є і захистом громадського порядку, і запорукою безпеки людей, і знаряддям виправлення злочинців – виправлення, що за певних умов може набути моральної цінності, через спокутування гріха. Порушення законів завжди несе за собою покарання. Держава карає позбавленням волі, а за порушення Законів Божих ми наказуємо себе душевними муками самі. Стаття 50 Кримінального кодексу України говорить про поняття покарання та його мету наступне:

1. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

2. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

3. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Та самому досягти самоочищення не завжди вдається, особливо якщо до каяття людини прийшла вперше в житті в дорослому віці. На нашу думку, не кожна людина має достатньо сил, щоб самостійно «прийти до віри» і часто потребує посередницької ролі духовного наставника, що підтримує в момент зневіри. Часто ув'язнені потребують сповіді і провідника, що «за руку проведе» до єднання зі Всевишнім. Таким духовним наставником є капелан. Словник Вебстера визначає капелана як: «служителя, священника або рабина, який здійснює релігійне служіння в збройних силах або у в'язниці, лікарні тощо» [8].

При правильному підході він може допомогти вибудувати систему справжніх духовних цінностей та змінити долю ув'язненого, зробити так, щоб той виправився і вийшов із пенітенціарної установи після каяття «новою людиною» – праведною, добросерцевою та бажуючою жити новим життям без порушення Законів Божих та законів створених державою. Пастир може допомогти у вивченні Слова Божого та навистити на праведний шлях навіть завзятого атеїста. Бог кожній людині дає шанс розкаятися і спасти свою душу, без чого не можлива повноцінна соціалізація на волі. Благородна місія капелана полягає в тому, щоб навчити грішника вибудувати стосунки зі Всевишнім і ототожнювати свої вчинки з Його заповідями. Психологічна підтримка священника є запорукою для подальшої успішної ресоціалізації, примноженню добра та злагоди в Україні. Кожен засуджений має мати доступ до духовних книжок в'язничної бібліотеки і читати Новий Завіт та інші книжки духовного змісту, що несуть в собі одухотворну силу релігії яка змінить його мислення та в майбутньому утримає від подальших злочинів. Після скоєння людиною злочину від неї часто відвертаються рідні та близькі. Капелан саме та людина яка може дізнатися подробиці сімейного життя та допомогти налагодити стосунки з коханою людиною. Окрім здійснення власної релігійної культурної практики капелани стають справжніми друзями ув'язненим. Справжній друг-капелан завжди готовий вислухати, підтримати та надати мудру пораду, засновану на Слові Божому, а також допомагати пережити смерть рідних.

Духовне відродження засуджених допомагає їм налагодити особисті стосунки і знаходити своє місце в суспільстві, коли закінчується строк покарання. Коли в'язень

опиняється сам на сам зі своєю грішною душею, то саме тілесні узи сприяють пробудженню від гріховного сну і роки ув'язнення можуть піти на краще, якби це абсурдно не звучало на перший погляд. Цей процес можна порівняти з вакцинацією або лікуванням невеликою дозою отрути тіла людини – завдана шкода в результаті рятує життя. Можливо сам Господь запроторив грішника за ґрати, щоб той там завдяки промислу Божому переоцінив власну поведінку, очистився, переродився духовно і народився для Царства Божого. З Біблії ми дізнаємося історію про чоловіка на ім'я Йосип, на долю якого випали труднощі, що пізніше сприяли порятунку життя багатьох людей. Йосипа було продано в рабство до Єгипту. Він був стараним домашнім рабом і невдовзі почав керувати домом впливового вельможі. З часом його було запроторено за ґрати, без жодної на те причини, адже він був невинним. Протягом усього життя Бог випробовував Йосипа та, врешті-решт, ці складні обставини та ув'язнення призвели до того, що Йосип почав керувати Єгипетським царством. Під час голоду він врятував багато життів. Він сказав своїм братам, які продали його в рабство через ревності до власного батька: «Ви задумали зло проти мене, Бог же задумав обернути його на добро, щоб зберегти життя численному народові». Інколи Бог використовує тюремне ув'язнення для більшого блага в майбутньому. Це не означає, що ми мріятимо повторити цей досвід, ні! Мова про те, що ми не повинні вважати ув'язнення марною тратою часу, а провести це час з користю для душі.

На теренах Українських земель служіння священників у тюрмі існувало ще за часів Ярослава Мудрого в XI столітті. На Русі Християнська Церква здійснювала різні духовно-виховні та просвітницькі заходи щоб повернути злочинців до Христа. Пенітенціарна ідея як основа розбудови системи справедливості своїм походженням завдячує християнству. Однак справжньої масштабної актуалізації взаємодії державних і релігійних організацій в цій сфері ми бачимо після проголошення незалежності нашої держави, коли почалося формування законодавчої основи для діяльності пенітенціарних капеланів та визнання їх як незамінних суб'єктів процесу надання духовної підтримки ув'язненим і душпастирської опіки персоналу пенітенціарних установ. «Для формування законодавства України щодо пастирської опіки доцільно спиратися на давній досвід європейських країн, зберігаючи найкращі моделі й досягнення України» [9, с. 119].

Цікаво зазирнути який досвід має душпастирство у світі, щоб зрозуміти що ми можемо додати або відняти задля покращення роботи капеланів пенітенціарної системи України. Окрім надання психолога – релігійної підтримки, закордонні священники в пенітенціарних установах виконують ще низку додаткових функцій: контролюють листування ув'язнених підопічних, беруть участь у роботі дисциплінарних рад, навчають грамоті та повідомляють про смерть членів родини.

Значний досвід тюремного капеланства у Фінляндії дозволяє лютеранським священникам часто виступати в ролі психологів і соціологів. Саме лише з ними деколи в'язні фінських тюрм прагнуть поговорити про свої родинні або виробничі проблеми. Привертає увагу організованість роботи тюремних священників у Польщі. Значною мірою їхній порядок зумовлений переважністю та масовістю католицького віросповідання. Відтак головний капелан призначається конференцією польських єпископів і виконує обов'язки особливого посередника між державою і церквою. Йому підпорядковуються капелани тюремний округів, що налічують від 10 до 20 закладів позбавлення волі. Безпосередньо у виправному закладі служить капелан, котрий укладає письмову угоду з керівником даного закладу. Характерно, що у Польщі тюремний капелан є водночас парафіяльним священником й утримує його (тобто сплачує йому заробітну плату) конкретна пара-

фія. Й лише в рідкісних випадках, за наявності бюджетних можливостей, певна фінансова винагорода капелану може надаватися адміністрацією виправної установи. В США капелани працюють за контрактом, або як волонтери – на громадських засадах [10].

Вимоги до осіб, які бажають бути тюремними капеланами в різних штатах і різних установах виконання покарань, варіюються. Однак є загальні формальні правила: мати ступінь бакалавра теології або суміжних дисциплін, бути висвяченим й пройти відповідну сертифіковану програму клінічної практичної капеланської підготовки або це може бути програма Асоціації професійних капеланів. Однак найперше, що необхідно кандидатів, – мати сильну віру і любити людей, намагаючись не судити їх [9]. Тюремні капелани в США здійснюють адміністративні, правозахисні, духовно-релігійні та представницькі функції [12, с. 143].

Акти Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії представляють особливий інтерес з огляду на багатоконфесійне середовище, фактори радикального екстремізму та досвід взаємодії релігійних організацій із державою [9, с. 119]. На нашу думку необхідним є перейняття досвіду тюремних капеланів Великобританії, де вони організують зустрічі для своїх підопічних з колишніми в'язнями, які після завершення відбуття покарання назавжди розірвали зі злочинним способом життя, соціалізувалися та створили щасливу родину. Звичайно організацію подібних зустрічей необхідно проводити з відома адміністрації пенітенціарної установи. Спілкуючись з людьми, що пройшли через те саме «пекло» що й ти, але не пали духом, а виправилися можна багато чому навчитися, стати сильнішим та повірити, що позитивні зміни можливі і в твоєму житті.

Задля того щоб пенітенціарна система була забезпечена системою та організованою душпастирською опікою актуальним є необхідність законодавчого забезпечення капеланської діяльності. Необхідність внесення змін обумовлюється тим, що на даний момент існують суттєві прогалини у правовому регулюванні роботи капеланів в місцях обмеження свободи.

Як зазначається в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації»: «Богослужіння та релігійні обряди в лікарнях, госпітальях, будинках для престарілих та осіб з інвалідністю, місцях попереднього ув'язнення і відбування покарання проводяться на прохання громадян, які перебувають в них або за ініціативою релігійних організацій. Адміністрація зазначених установ сприяє цьому, бере участь у визначенні часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії» [13].

Правових норм які сьогодні регламентують діяльність капеланів недостатньо, оскільки практика душпастирської опіки в установах попереднього ув'язнення та в установах виконання кримінальних покарань в Україні не була належним чином забезпечена профільним законом, підзаконними актами й потребує наближення до європейських і світових стандартів. Штатний характер релігійної опіки в пенітенціарній системі базується на дотриманні вимог з міжнародних правових документів, а саме:

- Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (ст. 18);
- Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй щодо поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандела) (ст. 4.2, 65, 66, 91, 92.1, 104.1);
- Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил (ст. 29.1-3; 35.1);
- Правил пробації Ради Європи 2010 року (ст. 37);
- Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи для в'язничних та пробаційних служб щодо радикалізації та насильницького екстремізму [13].

На 30-й рік незалежності України в'язничне капеланство залишається нереалізованим ресурсом української

пенітенціарної системи. Необхідно врегулювати питання відсутності підзаконних актів, які усунули невідповідність існуючих нормативних документів Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах та установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України» [14].

Зі слів священника Костянтина Пантелея, керівника відділу Української Греко-Католицької Церкви з душпастирства: «У пенітенціарній системі України в жодній пенітенціарній установі немає наразі жодного випадку штатного капеланства чи на договірних умовах. Був випадок коли священника запросили на посаду психолога, але етично він мав доповідати як психолог про зміст спілкування з ув'язненим і скласти його психологічний портрет, що суперечить етиці й таємниці сповіді.» На нашу думку існує функціональна необхідність введення штатного капеланства, яке має бути запроваджене зі збереженням добровільного і принагідного відвідування пенітенціарних установ капеланами різних конфесій.

Найважливішими досягненнями в пастирській опіці має стати не лише супровод духовних потреб в'язнів, їх підготування до звільнення та реінтеграції в суспільне життя, а і опіка над персоналом ДКВС, оскільки під час оголошення воєнного стану в ході російсько-української війни зросла кількість випадків побиття ув'язнених.

Сьогодні існує позитивна практика 5 хвилин з капеланом для чергової зміни персоналу ДКВС, який заступає на службу. Ця традиція була започаткована в результаті спільного рішення Душпастирської ради при Міністерстві юстиції України і керівництва Північно-східного МРУ з питань виконання кримінальних покарань і пробації [15].

Священник Костянтин Пантелей, керівник відділу Української Греко-Католицької Церкви з душпастирства у пенітенціарній системі України, висловився за активні заходи в напрямку організації штатного капеланства. Необхідним кроком для цього є створення робочої групи для підготовки «Положення про капеланство і заходи Душпастирської опіки у пенітенціарних установах України». Він зазначив, що Душпастирська рада досягла впровадження в багатьох пенітенціарних закладах заходів душпастирського супроводу персоналу, що потребує закріплення й розвитку. Це стосується участі капеланів у викладанні предмету пенітенціарної етики у структурі спеціальної підготовки персоналу та розвитку практики «П'ять хвилин з капеланом» [15].

Ми підтримуємо ідею необхідності закріплення на законодавчому рівні Проекту положення про душпастирську опіку в тюрмах, розробленого на підставі міжнародних базових принципів та досвіду Християнської Міжконфесійної Місії «Духовна і благодійна опіка в тюрмах». Проект є концепцією впровадження в Україні тюремного капеланства, що спирається на українське і міжнародне законодавство [15]. Також ми погоджуємось із пропозицією Душпастирської ради з питань релігійної опіки у пенітенціарній системі України, законодавчо закріпити Принципи поведінки капеланів, які стикаються з катуваннями, та Кодекс етики в'язничного капелана, що регулює принципи поведінки в'язничного священника (капелана) у відносинах із персоналом, в'язнями та представниками інших конфесій для ефективного забезпечення релігійних потреб, гуманізації пенітенціарної системи. В цьому Кодексі закріплено яких принципів дотримується в'язничний священник, відповідаючи на поклик Божий та те, що капелан бере на себе обов'язок дотримуватися заповідей любові та певних принципів у відносинах з Богом, персоналом, колегами та ув'язненими [15].

Розуміючи, що правова категорія свободи віросповідання певною мірою є відображенням політичних реалій, державної політики, політичного режиму, досліджуючи філософсько-правовий вимір свободи віросповідання,

ми дозволили собі звернутися для поглибленого розкриття проблеми, враховуючи й ту обставину, що свобода віросповідання багато в чому залежить від влади, політики і у кожному політичному факті є принаймні два моменти – ідеологічна надбудова, яка формується під впливом різних пануючих теорій, і матеріальна основа – спосіб життя й праці певної групи, яка «той політичний факт і ту ідеологію передірає» [16].

На нашу думку окрему увагу варто приділити питанню взаємодії церкви з державою, оскільки ч. 3 ст. 35 Конституції України, у якій закріплено принцип світськості держави, оскільки «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви» не завжди трактується на користь роботи капеланів в пенітенціарних установах, військових частинах, медичних закладах та міських радах. Дана норма конституції скопійована з Декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України «Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви» від 19 січня 1919 р., прийнятого вслід за Декретом 1918 р. Ради Народних Комісарів.

Декрет проголошував відокремлення церкви від держави, забороняв обмежувати свободу совісті, забороняв ухилитися від виконання громадянських обов'язків з огляду на релігійні переконання, передавав акти цивільного стану у виключне відання світської влади, які вони мали за царату, забороняв церковне майно позбавляв церковні та релігійні товариства переваг і державних субсидій. Останнє проголошувалося «народним надбанням». Згідно з декретом відбулися зміни і в освіті, оскільки п. 9 цього документу проголошував відокремлення школи від церкви, скасовував релігійні обряди та церемонії в державній сфері, включно з релігійною клятвою або присягою, а викладання предметів релігійного характеру заборонялося [17].

Більшовицький уряд вбачав церкву небезпечною опозицією до радянського уряду на чолі з В. І. Леніним, того мав на меті викоринити церкву із суспільного життя та придушити релігійні погляди людей, щоб вони слухались лише партію та її вождя. Вони виступали проти релігійної реєстрації народження та шлюбу, того віруючим доводилося проводити ці обряди таємно й ховати крестики під одягом, щоб не втратити роботу, можливість навчатися у ВУЗі чи партійний квиток. Більшовики непросто не сприйняли жодній релігії, вони знесли собори та конфісковували все церковне майно, щоб ліквідувати церковний вплив на людей.

Однак сьогодні роль церков у сучасному українському суспільстві значно відрізняється від тієї, яку можна було спостерігати в період, коли положення Конституції України про відокремлення церкви від держави було прийнято в 1996 році. Церкви та релігійні організації зараз активно беруть участь у громадському житті та є впливовими суб'єктами громадянського суспільства. Соціологічні опитування соціологічної служби Центру Разумкова за останні 15 років підтверджують, що церква обіймає одні знайвищих позицій рейтингу суспільної довіри серед інших соціальних інститутів України. В цих соціологічних дослідженнях ми знаходимо такі порівняння: найбільшою довірою громадян України користуються волонтерські організації (68,1 % опитаних), церква (61,4 %) та Збройні сили України (60,8 %). Рівень довіри до громадських організацій значно нижчий (45,9 %), що підтверджує впливову роль церкви у громадському житті. Водночас президент, парламент та уряд (як інституції, а не конкретні політичні персоналії) демонструють традиційно низький рівень довіри серед громадян України. При цьому на останніх сходинках цього рейтингу – довіра українського суспільства до державного апарату, чиновників (10,9 %), політичних партій (11,5 %) та судової системи (11,8 %).

Зі слів Максима Васіна: «Радянська модель ворожого секуляризації не придатна для сучасної України, оскільки вона не враховує історичних і соціальних змін після відновлення незалежності України у 1991 році. Зростання довіри громадськості до церкви як соціального інституту та перетворення її на впливового суб'єкта громадянського суспільства – це нинішні реалії, які не відображені в положеннях ч. 3 ст. 35 Конституції». На нашу думку висока довіра українського суспільства до церкви після падіння радянського режиму доводить той факт, що копіювати ч. 3 ст. 35 Конституції України положень про відокремлення церкви від держави, було необдуманим і є пережитком радянських часів [19].

«Вважається, що неможливо добре зрозуміти країну, доки не побуваєш у в'язниці цієї країни. Не слід судити про країну на підставі того, як у ній ставляться до представників вищого суспільства, судить країну стосовно тих, хто нижчий» – зазначає Нельсон Мандела. Повне впровадження Правил Мандели забезпечить дотримання людських прав в'язнів і гідне ставлення до них, що, в свою чергу, створює безпечніші умови для ефективного виконання персоналом в'язниць своїх обов'язків. Це також означає, що адміністрація пенітенціарної установи буде спроможною сприяти досягненню головної мети системи кримінального правосуддя, а саме забезпечити реабілітацію та ресоціалізацію в'язнів в інтересах всього суспільства [18].

Правила Мандели складаються з Основних принципів, які лежать в основі всієї сукупності Правил. Ось деякі із них: «До всіх в'язнів слід ставитись з повагою, зважаючи на їхню гідність та цінність як людей. Жоден в'язень не повинен піддаватися тортурам та іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведінки чи покарання; всі в'язні повинні бути захищеними від них; ніякі обставини не можуть стати їхнім виправданням. Завжди повинні забезпечуватися захист і безпека в'язнів, персоналу, постачальників послуг і відвідувачів. Ці правила слід застосовувати неупереджено. Не повинно бути дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, слід поважати релігійні переконання та моральні правила в'язнів. З цією метою адміністрація в'язниць та інші компетентні органи повинні пропонувати одержати освіту, професійну підготовку та роботу, а також інші форми відповідної та існуючої допомоги, у тому числі виправного, морального, духовного, соціального характеру та охорони здоров'я і спорту. Усі такі програми, заходи та послуги повинні надаватися на основі індивідуального підходу до потреб в'язнів» [18]. Отже, міжнародне право, стандарти і зразки врегулювання питань релігійної опіки у пенітенціарних системах європейських

країн, а також 30-літній практичний досвід в'язничного служіння в Україні є основою для законодавчого забезпечення душпастирства.

Висновок. Наукове дослідження призвело нас до висновку, що штатні капелани в пенітенціарній сфері мають бути соціально забезпеченими та мати гідні умови праці. Капелани в пенітенціарній системі мають отримувати грошове забезпечення, користуватися правом безкоштовного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування. Передбаченими мають бути також для капеланів додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, соціальні відпустки, творчі відпустки, відпустки без збереження грошового забезпечення. Також має бути передбачене пенсійне забезпечення капеланів та виплата їм одноразової грошової допомоги після звільнення зі служби в пенітенціарній системі. Членам сім'ї загиблого капелана надати право на отримання одноразової грошової допомоги.

Так ми пропонуємо надавати капеланам та членам їх сімей, які не мають там власного житла службові житлові приміщення, житло в гуртожитках або винаймаючи житло у відповідному населеному пункті отримувати компенсацію за найм у повному обсязі. Вони мають бути забезпечені житлом в порядку, визначеному житловим законодавством. Для капеланів які матимуть вилугу в пенітенціарній системі 20 років і більше, та членам їх сімей потрібно надавати жилі приміщення для постійного проживання або грошову компенсацію для придбання житлового приміщення. Ми вважаємо за необхідне мита капеланам право на одержання земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, споруд в населених пунктах, господарських будівель, обраних їх родиною для проживання.

Капеланам, яких буде звільнено зі служби в пенітенціарній системі і визнано інвалідами І групи внаслідок контузії, каліцтва, поранення, одержаних під час виконання службових обов'язків, або захворювання, одержаного під час проходження служби в пенітенціарній системі, необхідно надавати допомогу державними, комунальними закладами охорони здоров'я, відправити на обстеження до іноземного медичного закладу за рахунок коштів пенітенціарної системи. Капелани та члени їхніх сімей мають отримати право на пільгове санаторно-курортне лікування, реабілітаційне оздоровлення у медичних реабілітаційних санаторіях, центрах, будинках відпочинку, оздоровчих закладах пенітенціарної системи за рахунок бюджетних коштів, визначених на утримання пенітенціарної системи. Членам сімей капеланів пенітенціарної системи які загинули під час проходження служби в пенітенціарній системі, необхідно надати право на безоплатне санаторно-курортне лікування та оздоровлення один раз на два роки.

ЛІТЕРАТУРА

1. У Міністерстві юстиції розглянули питання релігійної опіки у пенітенціарній системі України. *Всеукраїнський собор*. URL: <https://sobor.com.ua/news/pitannya-religinoi-opiki-u-penitenciarrii-sistemi> (дата звернення: 23 лютого 2022).
2. Пантелей К. Ю. В апараті ДКВС Міністерства юстиції відбулося засідання робочої групи Душпастирської ради з питань релігійної опіки у пенітенціарній системі України. *Центр волонтерської співпраці*. URL: https://prison-pastoral.blogspot.com/2020/07/blog-post_10.html?m=1 (дата звернення: 11 січня 2022).
3. Мозоль Н. І. Значення вивчення досвіду Європейських країн щодо діяльності капеланів для пенітенціарної системи України. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 грудня 2018 р.) / Душпастирська рада при Міністерстві юстиції України, 2018. С. 99.
4. Пахомов І. В. Особливості правового регулювання душпастирського служіння в пенітенціарній системі України. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 грудня 2018 р.) / Душпастирська рада при Міністерстві юстиції України, 2018. С. 134.
5. Смірнов І. Подробіці вбивства у Полтавському сізо: під час п'яного конфлікту один із ув'язнених вдарив ножем іншого. *Інтернет-видання Полтавщина*. 2022. № 2. URL: <https://poltava.to/news/64565/> (дата звернення: 23 лютого 2022).
6. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05 лютого 2022).
7. Пантелей К. Ю. Приклад душпастирської опіки в тюрмах Європейських країн і концепція в'язничного капеланства в Україні. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 грудня 2018 р.) / Душпастирська рада при Міністерстві юстиції України, 2018. С. 122.
8. Noah Webster American dictionary of the english language. URL: <https://webstersdictionary1828.com> (дата звернення: 10 лютого 2022).

9. Пантелей К. Ю. Акти Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії щодо пастирської опіки у в'язницях. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 грудня 2018 р.) / Душпастирська рада при Міністерстві юстиції України, 2018. С. 119.
10. Здіорук С. І. Політико-правові проблеми організації служби військових капеланів. *Суспільно-політичні процеси*. 2016. № 4. С. 211–221. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=DDXhvFkAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=DDXhvFkAAAAJ:HDshCWvjkE (дата звернення: 20 січня 2022).
11. David Jones Becoming a prison chaplain? *Pastoral counseling*. URL: <https://www.pastoralcounseling.org/career/prison-chaplain> (дата звернення: 10 січня 2022).
12. Сокальська О. В. Еволюція в'язничного капеланства у США. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 грудня 2018 р.) / Душпастирська рада при Міністерстві юстиції України, 2018. С. 143.
13. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 року № 987-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 08 лютого 2022).
14. Про внесення змін до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (щодо запровадження душпастирської опіки в сфері охорони здоров'я) : проект Закону України № 4987 від 14 липня 2016 р. *Верховна Рада України. Законотворчість України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59751 (дата звернення: 10 лютого 2022).
15. Драус Григорій В'язничне капеланство потребує врегулювання в українському законодавстві. *Департамент інформації УГКЦ*. URL: http://news.ugcc.ua/news/vyaznichne_kapelanstvo_potrebuie_vregulyuvannya_v_ukrainskomu_zakonodavstvi_93523.htm (дата звернення: 10 січня 2022).
16. Липинський В. Я. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму. Київ : Київ-Філадельфія, 1995. 470 с.
17. Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви : Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 19 січня 1919 р. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2005. № 1/2 (24/25). С. 41–42.
18. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями : Резолюція № 70/175 Генеральної асамблеї ООН від 17 грудня 2015 року. URL: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2018/07/NMR-guidance-doc-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 18 січня 2022).
19. Васін М. С. Актуальність законодавчого впровадження медичного капеланства в Україні. *Соціологія права*. 2018. № 3–4 (26–27). С. 18–24. URL: <https://www.academia.edu/50130847> (дата звернення: 8.01.2022).